

روزنامه‌نگاری جهانی

• افشین زرگر

دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل

روزنامه‌نگاری به‌ویژه در بعد بین‌المللی آن به تصویر بکشد. پیشرفت‌ها و ابداعات گسترده در عرصه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی (مانند اینترنت، شبکه‌های ماهواره‌ای و نظایر آن) همچون عرصه‌های مختلف زندگی بشری، عرصه روزنامه‌نگاری را نیز شدیداً دستخوش تحولات گسترده‌ای کرده و برای آن هم آثار مثبت و تسهیل‌کننده و هم آثار منفی و محدودکننده بر جای گذاشته است. این کتاب با به‌تصویر کشیدن شرایط نوین جهانی و تحولات شگرف اخیر در عرصه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، وضع روزنامه‌نگاری را در سراسر جهان به بحث و بررسی می‌گذارد.

مطالب کتاب را می‌توان به دو بخش کلی تقسیم کرد. سه فصل ابتدایی کتاب به توصیف و بررسی متن جهانی معاصر و وضع روزنامه‌نگاری و مسائل و موضوعات مرتبط با آن اختصاص دارد. ده فصل بعدی به بررسی نمونه‌های کشوری مختلف اختصاص دارد و نویسندگان با توجه به تجارب مطالعاتی و عملی گسترده و بین‌المللی خود به بررسی وضع روزنامه‌نگاری از آسیا تا آمریکا و از اروپا تا آفریقا می‌پردازد. در فصل چهارم به اختصار به بررسی آزادی مطبوعات در کشورهای و مناطق مختلف پرداخته و سپس طی نه قسمت، وضع روزنامه‌نگاری به‌ویژه بعد جهانی آن را در کشورها و مناطق مختلف مورد توجه قرار می‌دهد.

موضوعات و محورهای اصلی کتاب را می‌توان در این موارد خلاصه کرد:

- آخرین پیشرفت‌ها و تحولات در عرصه رسانه‌ها و روزنامه‌نگاری؛

- اینترنت و ظهور فضای جدیدی به نام روزنامه‌نگاری جهانی آنلاین؛

- شرایط و ویژگی‌های روزنامه‌نگاری جهانی؛
- بازاری شدن عرصه خبر و مطبوعات و وضع رقابت جهانی در این حوزه؛

- ارزشگذاری خبری و وضع آن در عصر دیجیتال کنونی؛
- دستور کارها و موضوعات مورد توجه روزنامه‌نگاری جهانی؛
- وضع اصول و نظام اخلاقی روزنامه‌نگاری جهانی؛
- محدودیت‌های رسمی و غیررسمی برای روزنامه‌نگاری جهانی؛

■ جان هربرت، روزنامه‌نگاری جهانی، مترجمان: یونس شکرخواه و علی ایناری کسمایی، تهران: روزنامه ایران، ۱۳۸۴، چاپ اول، ۳۰۱ ص. شابک: ۶۷-۶۷-۹۶۴-X

مقدمه

در دو سه دهه اخیر تحولات بزرگی در جهان روی داده و زندگی بشر از هر نظر دچار تحول جدی شده است. بی‌شک جهانی شدن که از اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰ به‌طور چشمگیری شدت یافته است، مهم‌ترین عامل و منشأ این تحولات بوده است. از سیاست گرفته تا اقتصاد و فرهنگ، تغییر و تحولات جدی در جهان روی داده است. نویسندگان و محققان مختلف نیز با توجه به دغدغه‌های فکری و حوزه تخصصی و مطالعاتی‌شان این تحولات را در زمینه‌های مختلف مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند. جان هربرت^۱ در کتاب تمرین روزنامه‌نگاری جهانی^۲ نیز هدفی جز این ندارد که این عرصه را در

رسانه‌ها در یک سده اخیر و خصوصاً در دو دهه اخیر، که عصر ارتباطات و اطلاعات نامیده می‌شود، چه در صحنه داخلی کشورها و چه در عرصه بین‌المللی دارای اهمیت بسیار زیادی بوده و به‌شدت در معادله کسب، حفظ و افزایش قدرت و ثروت در جهان حضور پررنگی از خود نشان داده است.

را با نقد وضع نابرابر موجود مابین کشورهای غربی و جهان سوم در عرصه خبر و رسانه‌ها آغاز می‌کند. این واقعیتی محرز و آشکار است که همواره ترافیک جریان بین‌المللی خبر از سوی غرب به سوی جهان سوم جریان داشته است و «محور و کانون خبرهای جهانی تقریباً همیشه غرب است» (ص ۲۱). این نابرابری را به‌ویژه می‌توان در منابع خبر، سوژه‌های خبری و تصویرسازی در جهان مشاهده کرد. طی چند دهه اخیر، این امر از مسائل بزرگ و مداوم در عرصه دنیای خبر و روزنامه‌نگاری بوده است.

یکی دیگر از مسائل همیشگی برای روزنامه‌نگاری که در سالیان اخیر نیز همچنان به شکل ناگوارتری مشاهده شده، خطرات و ریسک بالای حرفه روزنامه‌نگاری چه در سطح ملی و چه در عرصه جهانی است. در چند سال اخیر در نقاط مختلف جهان از جمله کوزوو، لبنان، افغانستان، سیرالئون و برخی از جمهوری‌های شوروی سابق و نظایر آن روزنامه‌نگاران متعددی قربانی خشونت و ترور شده‌اند. روزنامه‌نگاران محلی و بین‌المللی چشم تیزبین مردمان جهان و ناقد سیاست‌ها و اعمال دولت‌ها هستند و به همین دلیل همواره زندگی آنها از سوی برخی از صاحبان قدرت مورد تهدید است. آنگونه که هربرت می‌نویسد: «دشمنان آزادی خیلی خوب درک می‌کنند که روزنامه‌نگاران مستقل، اعم از محلی یا خارجی، دشمنانی هستند که باید کنترل، نابود یا سرکوب شوند» (ص ۲۵). روزنامه‌نگاری و دموکراسی دو روی یک سکه‌اند و روزنامه‌نگارانی که برای آزادی و دموکراسی تلاش می‌کنند، به‌خوبی بر این امر آگاهند که هر آن زندگی‌شان در معرض خطر قرار دارد.

روزنامه نگاری، حرفه‌ای است که همواره با بیشترین محدودیت‌ها و کنترل‌های دولتی روبه‌رو بوده و به‌رغم برخی پیشرفت‌های محسوس در برخی از نقاط جهان، هنوز در بیشتر کشورها چه رسمی و چه غیررسمی سانسور، نظارت و کنترل شدید و محدودکننده، و به‌طور کلی در تنگنا قرار دادن روزنامه‌نگاران به اشکال و درجات مختلف مشاهده می‌شود. البته با پیشرفت‌های چشمگیری که در عرصه فناوری‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی، به‌ویژه اینترنت و سیستم‌های ماهواره‌ای، شده است، کنترل اقتدارگرایانه بر رسانه‌ها کاهش محسوسی داشته است. روزنامه‌نگاری آنلاین جهانی به‌راحتی هر حادثه‌ای را در کانون توجه قرار داده و با سرعت و گستره فراوان، مردم جهان را از آنها آگاه می‌کند. البته فضای مجازی^۳ مسائل و مشکلات خاص خود را نیز دارد. در فضای اینترنت که هر لحظه انبوهی از خبرها، گزارش‌ها و تحلیل‌ها ارائه و روی هم انباشته می‌شود، تشخیص حقیقت، شایعه و اطلاعات دروغ از یکدیگر بسیار دشوار شده است. اعتبار منبع خبر به مشکل بارز روزنامه‌نگاری

- وضع آزادی بیان و آزادی مطبوعات در اقصی نقاط جهان؛
- وضع روزنامه‌ها، خبرگزاری‌ها، شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی در جهان (به‌ویژه در دو دهه اخیر).

رسانه‌ها در یک سده اخیر و خصوصاً در دو دهه اخیر، که عصر ارتباطات و اطلاعات نامیده می‌شود، چه در صحنه داخلی کشورها و چه در عرصه بین‌المللی دارای اهمیت بسیار زیادی بوده و به‌شدت در معادله کسب، حفظ و افزایش قدرت و ثروت در جهان حضور پررنگی از خود نشان داده است. بنابر همین اهمیت فراوان رسانه‌ها، در کشورهای مختلف جهان (به‌ویژه کشورهای صنعتی) از مدت‌ها پیش مراکز تحقیقاتی و علمی متعددی برای مطالعه و پژوهش در این عرصه ایجاد شده و رشته‌های دانشگاهی نیز برای آموزش نیروهای متخصص و آگاه تاسیس گردیده‌اند. بدین ترتیب طی چندین دهه آثار بسیار فراوانی درباره رسانه‌ها و به‌ویژه روزنامه‌نگاری منتشر شده که آن را یک حوزه علمی و آکادمیک بسیار حیاتی و تاثیرگذار معرفی کرده است. در ایران نیز علوم ارتباطات به‌عنوان یک حوزه آکادمیک جوان تاسیس شده و در چندین سال اخیر آثار ارزشمندی در این زمینه منتشر و برخی از مراکز پژوهشی و مطالعاتی عمدتاً با هدایت و حمایت دولت ایجاد شده‌اند.

به‌رغم اینکه روزنامه‌نگاری در ایران با فراز و نشیب‌های فراوانی روبه‌رو بوده است، ولی پیشرفت محسوس را می‌توان در اقبال عمومی به آن، تربیت نیروهای کارآزموده و متخصص، حجم رو به رشد و متنوع انتشارات (در قالب نشریه‌ها) در زمینه‌های مختلف، و ... مشاهده کرد. با این‌همه هنوز روزنامه‌نگاری در ایران (همچون بسیاری از کشورهای دیگر) کار بسیار پرهزینه و حساسی به‌شمار می‌رود و می‌توان تنگناها و مسائل عدیده‌ای را درباره آن مشاهده نمود. بنابر این انجام مطالعات و بررسی‌های دقیق و گسترده می‌تواند در حل بسیاری از مشکلات و تنگناهای کنونی مؤثر باشد و به توسعه و پیشرفت روزنامه‌نگاری در ایران و همراه شدن آن با روند رو به پیشرفت چشمگیر روزنامه‌نگاری جهانی کمک شایانی کند. از این‌رو کار مترجمان این کتاب و بسیاری از نویسندگان و محققان پرتلاش فعال در حوزه علوم ارتباطات و رسانه‌ها، بسیار ستودنی و تاثیرگذار در توسعه و پیشرفت سیاسی کشور محسوب می‌شود.

بررسی محتوای کتاب

فصل اول کتاب به شرح وضع جریان بین‌المللی خبر در جهان معاصر و تحول روزنامه‌نگاری جهانی اختصاص دارد. جان هربرت بحث خود

شاید اولین بحث‌ها را در این باره یوهان گالتونگ و ماری روگ مطرح کردند. این دو محقق ۱۲ عامل خبری را مورد توجه قرار داده‌اند: تواتر یا فرکانس، آستانه یا نقطه شروع، عدم ابهام، معنادار بودن، همخوانی و هماهنگی، غیرمنتظره بودن، استمرار، ترکیب، ارجاع به ملت‌های نخبه، ارجاع به مردم نخبه، اشاره به اشخاص، و اشاره به نکته منفی. محققان دیگر با استفاده از الگوی گالتونگ و روگ، عمدتاً به ملاک‌های مشابهی اشاره نموده‌اند.

در دنیای روزنامه‌نگاری جهانی انتخاب وقایع به‌عنوان خبر و سوژه‌پردازی به‌شدت تابعی از روابط قدرت و منافع در نظام بین‌الملل بوده است. جریان جهانی خبری به‌شدت در اختیار کشورهای قدرتمند غربی (همچون ایالات متحده، بریتانیا و فرانسه) بوده و این واقعیت آشکاری است که منافع دولتی در انتخاب و برجسته‌سازی اخبار بسیار تأثیرگذار بوده است. اگرچه کشورهای مختلف جهان طی دو - سه دهه اخیر به تدریج نقششان در جریان جهانی خبر افزایش یافته است، هنوز هم غول‌های رسانه‌ای همچون آسوشیيتد پرس، یونایتد پرس، رویترز، خبرگزاری فرانسه و نظایر آنها بر بازار جهانی خبر حاکم بوده و بدین‌گونه دستور کارهای اصلی را آنها صادر می‌کنند. این نابرابری آشکار همواره مورد اعتراض کشورهای جهان سوم بوده است و حتی یونسکو نیز تلاش‌هایی را در دهه ۱۹۷۰ برای کاهش نابرابری انجام داد که البته با کارشکنی‌های کشورهایمانند ایالات متحده و بریتانیا با شکست مواجه شد.

در جریان جهانی خبر نیز الگوی مرکز-حاشیه به‌شکل جدی‌تری مشاهده می‌شود. گالتونگ در این باره می‌نویسد: «الگوی مرکزی - حاشیه‌ای در جریان بین‌المللی خبر وجود دارد و خبر بیشتر از مرکز، یا کشورهای مسلط به حاشیه، یا مناطق وابسته جریان دارد» (ص ۷۵).

جهانی در عصر دیجیتال تبدیل گردیده و بدین‌گونه تا حدود زیادی موجب افزایش شک و تردید و بی‌اعتمادی مخاطبان به گزارشگران شده است. البته با وجود این، اینترنت خدمت بزرگی به روزنامه‌نگاران جهانی کرده و حرفه آنها را برای جمع‌آوری و انتقال اطلاعات، و کشف حقایق آسان‌تر کرده است. فضای مجازی دنیای گسترده‌ای از منابع و اطلاعات را در اختیار روزنامه‌نگاران قرار داده است، به‌طوری‌که آنها می‌توانند از دفاتر کار خود از واقعه‌ای در فرسنگ‌ها دورتر از محل زندگی خود اطلاعات جمع‌آوری کرده و به راحتی به مطالعه و تحقیق بپردازند. البته ماهواره‌های پخش مستقیم تلویزیونی نیز در گسترش جریان جهان خبر بسیار مؤثر بوده‌اند. ماهواره‌ها فاصله‌ها را کم‌رنگ‌تر و از فراسوی مرزهای دولتی انتقال اطلاعات را بسیار آسان‌تر کرده‌اند. البته این موجب بروز برخی از نگرانی‌ها به‌ویژه برای دولت‌ها بواسطه کاهش نقش نظارتی و کنترلی و کم‌رنگ شدن انحصار کنترل بر افکار تحت اقتدار و حاکمیت ملی‌اشان شده است.

این پیشرفت‌ها آسیب بزرگی نیز بر روزنامه‌نگاری و دنیای خبر وارد کرده است و آن تجاری‌شدن هرچه بیشتر خبر و و حاکم‌شدن منطق بازار بر روزنامه‌نگاری است. در دنیای معاصر خبر از کالای هزینه‌بر به کالای سودبخش تبدیل شده و نگاه‌های خبری عظیمی همچون سی. ان. ان و بی. بی. سی وارد رقابتی شدید در بازار جهانی خبر شده‌اند. این تجاری‌شدن دنیای خبر و روزنامه‌نگاری، تبعات منفی نیز برای اصول اخلاقی و انسانی روزنامه‌نگاری در پی داشته است. نویسندگان این مقوله را در بخش دوم به تفصیل پی‌می‌گیرد.

در روزنامه‌نگاری جهانی چه رویدادی ارزش خبر شدن دارد؟ بر اساس چه ملاک‌هایی رویدادها برای روزنامه‌نگاران جهانی ارزش خبر شدن دارند؟ محققان مختلف به ملاک‌های گوناگونی اشاره کرده‌اند.

در فضای اینترنت که هر لحظه انبوهی از خبرها، گزارش‌ها و تحلیل‌ها ارائه و روی هم انباشته می‌شود، تشخیص حقیقت، شایعه و اطلاعات دروغ از یکدیگر بسیار دشوار شده است.

یکی دیگر از مسائل عمده روزنامه‌نگاری جهانی، بروز برخی از ناراحتی‌های روانی همچون خستگی و افسردگی مفرط در بین خبرنگاران است که حاصل شرایط بسیار دشوار حرفه آنهاست. روزنامه‌نگاران جهانی که در مناطق بحرانی، ناآرام و بی‌ثبات فعالیت می‌کنند، همواره جان‌شان در خطر است و مجبورند با وقایع و حوادث بسیار ناگوار سروکار داشته باشند که این امر به شدت بر سلامت آنها تأثیر می‌گذارد. روزنامه‌نگاران نیز انسان هستند و هیچگاه نمی‌توانند همانند یک ماشین نسبت به فجایع و بلاهای بشری بی‌تفاوت باشند. «روزنامه‌نگاران را معمولاً بدون احساس معرفی می‌کنند، افرادی که هیچ چیز نباید مانع از انجام کارشان شود. اما خبرنگاران خوب احساسات خود را نسبت به قربانیان خبرهای خود نشان می‌دهند» (ص ۱۰۲).

یکی دیگر از مسائل اصلی و دیرین دیگر، مسئله نظارت است که تقریباً در همه نقاط جهان در شدت و ضعف‌های متفاوت مشاهده می‌شود. اگرچه در اکثر کشورهای جهان در قالب قوانین اساسی و عادی و کنوانسیون‌ها و قراردادهای بین‌المللی همچون اعلامیه حقوق بشر و قانون فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران بر آزادی بیان و مطبوعات تأکید شده، در عمل دولت‌ها، خصوصاً دولت‌های اقتدارگرای جهان سوم، خلاف آن عمل می‌کنند و به بهانه‌های مختلف روزنامه‌نگاران منتقد، پیشرو و کنجکاو گهگاه به دادگاه احضار می‌شوند و مجرم شناخته شده و روانه زندان می‌شوند یا حتی با خشونت مورد ضرب و شتم و حتی ترور قرار می‌گیرند. در آغازین سال‌های قرن بیستم و یکم، هنوز هم روزنامه‌نگاری حرفه‌ای بسیار دشوار می‌نماید. به‌ویژه این وضع دشوار را می‌توان در کشورهای درحال توسعه به شکل عریان‌تر و خشن‌تری مشاهده نمود.

نویسنده از فصل چهارم به بعد به بررسی وضع روزنامه‌نگاری جهانی در مناطق و کشورهای مختلف می‌پردازد. در آسیا و اقیانوس آرام، بیشترین پیشرفت‌ها در زمینه روزنامه‌نگاری جهانی چه از نظر نرم‌افزاری (به‌ویژه از نظر آزادی مطبوعات) و چه از نظر سخت‌افزاری (گسترش و توسعه فناوری‌ها) به حوزه اقیانوس آرام و کشورهای هم‌چون استرالیا و نیوزلند مربوط است. در جنوب شرق آسیا نیز به‌استثنای چند مورد معدود، مانند ژاپن و هنگ‌کنگ، آزادی مطبوعات تصویر چندان روشنی ندارد و تحت تأثیر فرهنگ کنفوسیوسی و وجود دولت‌های اقتدارگرا، نظارت‌ها و کنترل‌های شدیدی بر تمام رسانه‌ها اعمال می‌شود. در چین که جان‌هربرت به‌طور مفصل‌تری به آن پرداخته است، تقریباً تمام رسانه‌ها در اختیار دولت بوده و روزنامه‌نگاران مستقل و منتقد دولت با محدودیت‌های بسیار شدیدی

پرواضح است که در چنین وضعی منافع قدرت‌های مسلط همواره در روند خبرسازی دخالت دارد. البته همواره روزنامه‌نگاران مستقلی هستند که تلاش می‌کنند با انصاف به انجام رسالت خود بپردازند. به‌ویژه از جنگ ویتنام چنین نگرش‌هایی حتی در میان خبرنگاران غربی رواج یافته است.

یکی دیگر از عوامل مهم خبرسازی‌های جهانی، توجه شدید به وقایع و رویدادهای بد و آزاردهنده است. تنها با نگاهی گذرا به عناوین اخبار و گزارش‌های رسانه‌های محلی و به‌ویژه بین‌المللی می‌توان به‌آسانی مشاهده کرد که اخبار جنگ‌ها، قتل و خونریزی‌ها، فجایع قومی و نژادی و نظایر آنها در صدر قرار دارند. در بین موضوعات مختلف، سیاست بین‌الملل بیشترین توجهات را به خود جلب می‌کند. «بررسی‌ها نشان می‌دهد که بین یک چهارم و نیمی از همه خبرهای خارجی معمولاً به سیاست یا روابط بین‌الملل مربوط می‌شود. موضوع‌های دیگر شامل ورزش، اقتصاد بین‌المللی، فرهنگ و مناقشه محلی و بین‌المللی است» (ص ۷۷). در عرصه روزنامه‌نگاری جهانی، بیشتر خبرهای جهان سوم از نظر اهمیت بعد از خبرهای کشورهای توسعه‌یافته پخش می‌شود و عمدتاً درباره وقایع ناگواری همچون بحران‌ها، جنگ‌ها و ستیزها است. جهانی شدن خبر و روزنامه‌نگاری نیز نه‌تنها از شدت این ناعدالتی نکاسته، بلکه حتی آن را پیچیده‌تر و عمیق‌تر نیز کرده است. هنوز هم دستیابی به یک نظم اطلاعاتی جدید جهانی بسیار ضروری می‌نماید و خواست بسیاری از کشورهای جهان سوم است.

جان هربرت در بخش سوم کتاب به طرح مسائل عمده روزنامه‌نگاری جهانی می‌پردازد. یکی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین مسائل روزنامه‌نگاری جهانی، مسئله اصول اخلاقی و چگونگی گزارش دادن تحت تأثیر این اصول است. در عصر دیجیتال اگرچه فناوری‌های جدید همچون اینترنت پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه روزنامه‌نگاری جهانی ایجاد کرده‌اند، در عین حال مسائل و مشکلاتی را به‌ویژه در زمینه دشوارتر شدن اصول و قوانین اخلاقی ایجاد کرده‌اند. ظهور اینترنت و وب‌سایت‌های بی‌شمار، تحول در نظام‌ها و اصول اخلاقی و قوانین را ضروری‌تر نموده‌اند. همچنین بازاری شدن هرچه بیشتر دنیای خبر، نارضایتی بسیاری از روزنامه‌نگاران جهانی را افزایش داده است، زیرا از نظر آنها چنین وضعی به شدت استقلال حرفه‌ای آنها را تضعیف کرده است. «انگیزه اصلی روزنامه‌نگاران در سراسر دنیا، موفقیت، قدرت و خدمت به مردم است» (ص ۹۵). ولی در بازار جهانی خبر، این رسالت اخلاقی و انسانی حرفه‌اشان به شدت دچار نقصان می‌گردد.

در اروپای غربی اگرچه دموکراسی تثبیت شده است، برخی از قوانین محدودکننده هنوز به چشم می‌خورد و گهگاه بر خوردهای تندی با رسانه‌ها و روزنامه‌نگاران صورت می‌گیرد

(روسیه، بلاروس، پنج کشور آسیای مرکزی، و جمهوری قفقاز) بیشترین محدودیت‌ها بر رسانه‌ها و روزنامه‌نگاران مستقل و منتقد وارد می‌شود. در اروپای غربی نیز اگرچه دموکراسی تثبیت شده است، برخی از قوانین محدودکننده هنوز به چشم می‌خورد و گهگاه بر خوردهای تندی با رسانه‌ها و روزنامه‌نگاران صورت می‌گیرد، ولی در مجموع وضع روزنامه‌نگاری جهانی و رسانه‌ها در این حوزه تصویر بهتری از خود نشان می‌دهد.

«امریکای شمالی [کانادا و ایالات متحده] بی‌شک از آزادترین و راحت‌ترین مکان‌ها برای روزنامه‌نگاری جهانی است» (ص ۲۲۳). غول‌های رسانه‌ای عمدتاً به ایالات متحده اختصاص دارند و در بازار جهانی خبر این کشور حرف اول را می‌زند. رادیو و شبکه تلویزیون ماهواره‌ای صدای امریکا که به بیش از ۵۰ زبان برنامه پخش می‌کند، از ابزارهای مهم تاثیرگذاری ایالات متحده بر اذهان و افکار جهانی است. این شبکه از تاثیرگذارترین عوامل بر روزنامه‌نگاران بین‌المللی و شنوندگان و بینندگان سراسر جهان است. سی. ان. ان نیز از دیگر شبکه‌های مهم ایالات متحده است که به‌شدت در صحنه سیاست بین‌الملل تاثیرگذار می‌باشد. «روزنامه‌نگاران جهانی از سی. ان. ان. به دلیل گزارش‌های زنده آن از نقاط دچار مشکل جهان، گاهی از همه نقاط بحرانی در آن واحد، به‌عنوان مهم‌ترین منبع خود استفاده می‌کنند. سی. ان. ان. بیش از هر رسانه دیگری، چهره جهانی امریکا شده است» (ص ۲۴۰). وجود اینگونه غول‌های رسانه‌ای، موجب شده است که ایالات متحده به منبع و منشأ اصلی جریان جهانی خبر تبدیل شود و بی‌شک از آن برای حفظ و گسترش منافع جهانی خود سود برد.

برخلاف امریکای شمالی، وضع آزادی مطبوعات در امریکای لاتین چندان وضع مناسبی ندارد. البته در طول چند دهه اخیر قدرت رسانه‌ها در کشورهای مختلف این منطقه پیشرفت محسوس داشته است. در بین کشورهای امریکای لاتین خطرناک‌ترین وضع برای روزنامه‌نگاران، در کلمبیا مشاهده می‌شود. دولت کوبا نیز از نظر اعمال کنترل‌های بسیار شدید و محدودکننده بر رسانه‌های مستقل و منتقد دولت، همواره مورد انتقاد مجامع بین‌المللی قرار دارد.

در مجموع می‌توان گفت که روزنامه‌نگاری جهانی هنوز باید برای آزادی واقعی و بهبود امنیت شغلی و جانی در بیشتر نقاط جهان با جدیت مبارزه کند و با قبول شرایط همواره شاق و دشوار، به انجام رسالت واقعی و انسانی خود یعنی اطلاع‌رسانی به مردم جهان و ترویج دموکراسی بپردازد.

نقد و بررسی کتاب

مواجهاند. حتی کشور سنگاپور در اعمال محدودیت‌ها بر روزنامه‌نگاران و رسانه‌ها خشن‌تر عمل می‌کند. به‌رغم پیوستن هنگ‌کنگ به چین در ۱۹۹۷، هنوز این منطقه مرکز انتشارات آسیای جنوب شرقی قلمداد می‌گردد. زاین که بعد از جنگ جهانی دوم کاملاً تحت تأثیر نظام غربی قرار گرفته است، آمارهای بسیار درخشان را از خود نشان می‌دهد. «ژاپنی‌ها از نظر سرانه خوانندگان از جمله بالاترین نسبت‌ها را در جهان دارند. هر روز حدود ۷۰ میلیون نسخه روزنامه در ژاپن چاپ می‌شود که بیش از یک روزنامه برای هر دو نفر است. بررسی‌ها نشان می‌دهند ۹۰ درصد بزرگسالان در روز حداقل یک روزنامه می‌خوانند و هر روز بطور متوسط حدود ۴۰ دقیقه از وقت خود را صرف خواندن روزنامه می‌کنند. حدود ۱۶۰ روزنامه برای خوانندگان عادی منتشر می‌شود» (ص ۲۱۰). به‌رغم پیشرفت‌های محسوس در زمینه روزنامه‌نگاری در این کشور، هنوز برخی از محدودیت‌ها به‌ویژه برای خبرنگاران و روزنامه‌نگاران خارجی وجود دارد که از جمله به وجود کلپ‌های مطبوعاتی در این کشور می‌توان اشاره کرد که حضور خبرنگاران خارجی در کنفرانس‌های خبری دولتمردان این کشور را بسیار محدود می‌نماید.

در خاورمیانه، به‌ویژه خاورمیانه عربی مطبوعات با محدودیت بسیار شدیدی روبرو هستند و کنترل و فشار شدیدی بر روزنامه‌نگاران وارد می‌شود. آفریقا هنوز از جمله دشوارترین مناطق برای کار روزنامه‌نگاری قلمداد می‌شود. از جمله مسائل موردعلاقه روزنامه‌نگاران جهانی درباره آفریقا، نبود دموکراسی در کشورهای این قاره، انتخابات، فقر، جنگ‌ها و منازعات قومی است. آفریقای سیاه، برای روزنامه‌نگاری جهانی هنوز بسیار تار و پرخطر جلوه می‌کند.

آزادی مطبوعات در دو سوی اروپا وضع کاملاً متفاوتی دارد. اروپای شرقی نسبت به اروپای غربی بسیار عقب‌تر است. در اروپای شرقی که روزگاری در زیر لوی بلوک شرق قرار داشت، به‌رغم گذشت بیش از یک دهه از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی هنوز قوانین و اعمال دولتی محدودکننده آزادی مطبوعات در شکل گسترده و حتی خشنی مشاهده می‌شود. اگرچه اروپای شرقی در مدار گذار به دموکراسی و ادغام بیشتر با اروپای غربی قرار گرفته است، ولی از برخی جنبه‌ها به‌ویژه وضع رسانه‌ها هنوز ضعف‌ها و دشواری‌های بزرگی مشاهده می‌شود. «اوگنیانووا (۱۹۹۷) متوجه شد اگرچه کمونیسم در نظام سیاسی مرده، اندیشه نگاه به رسانه‌ها به‌عنوان وسایل تقویت منافع حزب باقی‌مانده و بر متصدیان رسانه‌ها در عصر پس از کمونیسم حاکم است» (ص ۲۱۹). با تداوم دولت‌های اقتدارگرا و شبه‌اقتدارگرا در کشورهای اروپای شرقی، خصوصاً جمهوری‌های سابق شوروی

کتاب روزنامه‌نگاری جهانی، اثر ارزشمند جان هربرت، خوانندگان و مخاطبان علاقه‌مند به مسائل روزنامه‌نگاری و مبحث رسانه‌ها را با جدیدترین تحولات جاری در این حوزه آشنا می‌کند. جهانی شدن بیش از هر حوزه‌ای در عرصه ارتباطات و اطلاعات تجلی یافته و بدین گونه تحولات شگرفی در جهان رخ داده یا در حال وقوع است. حرفه روزنامه‌نگاری و به‌طور کلی مشاغل که به‌نجوی با رسانه‌ها ارتباط دارند، تحت تاثیر این تحولات شگرف قرار داشته‌اند. این تأثیرات را می‌توان در ابعاد مختلف همچون دستور کارها، ابزارهای شغلی، موضوعات و مسائل موردعلاقه، قوانین و مقررات، محدودیت‌ها و موانع و نظایر آن مشاهده کرد. خوانندگان این کتاب می‌توانند با این موضوعات و نیز وضع روزنامه‌نگاری در اقصی نقاط جهان آشنا شوند.

این کتاب نه‌تنها برای دانشجویان و محققان علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری، بلکه برای کسانی که به دنبال اخبار تحولات جهانی به‌ویژه در حوزه رسانه‌ها هستند، بسیار خواندنی و جذاب است. این کتاب همچنین در افزایش اطلاعات و آگاهی خواننده بسیار مؤثر است، بلکه خود انبوهی از مسائل و موضوعات را برای پژوهش بیشتر و مفصل‌تر در ذهن خواننده می‌پروراند. ارزش این اثر فراتر از یک کتاب درسی است و مطالعه آن برای اصحاب رسانه و علاقه‌مندان به حرفه روزنامه‌نگاری و پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی و دموکراسی بسیار مفید و ضروری می‌نماید.

نقدهایی نیز بر متن فارسی کتاب وارد است. از نظر فرم و تنظیم کتاب نیز می‌توان به این نکات اشاره کرد:

- عدم استفاده از شاخص‌ها و عوامل یکسان در بررسی نمونه‌ها. برای مثال درحالی که کشورهای نمونه اغلب از جنبه نرم‌افزاری (با تاکید بر آزادی مطبوعات) بررسی شده‌اند، در برخی از موارد پیشرفت وضع روزنامه‌نگاری این کشورها از جنبه سخت‌افزاری (فناوری‌ها) مورد توجه قرار گرفته است؛

- ضرورت اتخاذ یک رویکرد مقایسه‌ای. بی‌شک بنابر ماهیت و محتوای این کتاب، استفاده از یک رهیافت تطبیقی بسیار ضروری است. زیرا خواننده بر اساس برخی از شاخص‌های تعیین‌شده، با سهولت بیشتری می‌تواند وضع روزنامه‌نگاری و آزادی مطبوعات در مناطق و کشورها را مورد مقایسه و بررسی قرار دهد؛

- پراکندگی و عدم توالی برخی از مباحث و تکرار برخی از مطالب. برای مثال در بخش بررسی کشورها چندین نمونه تکرار مطلب مشاهده می‌شود؛

- نمونه‌گیری. نویسنده در این کتاب تقریباً به وضع روزنامه‌نگاری در بیشتر کشورهای جهان، عمدتاً به‌طور گذرا و گاهی مفصل پرداخته است. نویسنده در برخی از موارد بدون ذکر استدلال‌ها و اطلاعات دقیق و روشن، به قضاوت پرداخته است که شاید برای خواننده کمی تأمل برانگیز باشد. آیا بهتر نبود که با توجه به برخی از شاخص‌ها و ملاک‌ها، برای مثال سطح توسعه کشورها یا حوزه‌های فرهنگی و تمدنی، یا همان تقسیم‌بندی‌های ژئوپلیتیکی منطقه‌ای، تنها به انتخاب برخی از نمونه‌های خاص اقدام می‌کرد و حداقل مفصل‌تر به این نمونه‌های خاص می‌پرداخت و آنها را مورد مقایسه قرار می‌داد؟

همچنین جا داشت که درباره خاورمیانه، بنابر نگاه ویژه‌ای که مجامع بین‌المللی به این منطقه و وضع دموکراسی کشورهای آن دارند، توجه بیشتری می‌شد؛

- عدم ارائه نتیجه‌گیری نهایی. به‌نظر می‌رسد که برای چنین کتابی که با مطالب و موضوعات متنوع سروکار دارد، ارائه نتیجه‌گیری نهایی بسیار ضروری است. به‌ویژه که جامعه مخاطب این کتاب عمدتاً دانشجویان می‌باشند.

از نظر محتوایی نیز به این دو مورد می‌توان اشاره کرد.
- نویسنده در فصل دوم کتاب با استفاده از الگوی مرکز - حاشیه (ساختارگرایان) و به‌ویژه نظرات گالتونگ به‌خوبی واقعیت حاکم بر دنیای رسانه‌ها را در عصر حاضر به نقد می‌کشد. ناعدالتی در صحنه جهانی نه‌تنها در زمینه رشد و توسعه اقتصادی، سطح تولید و مصرف جهانی، سطح درآمدها، توزیع فقر و نظایر آن به شکل بسیار نگران‌کننده‌ای مشاهده می‌شود، بلکه در زمینه تولید و مبادلات فرهنگی و عرضه اطلاعات و خصوصاً دنیای خبر نیز نمود بارزی دارد. اما متأسفانه عمدتاً در مباحث مربوط به شمال - جنوب، اقتصاد سیاسی بین‌الملل و روابط بین‌الملل، عمدتاً به جنبه محسوس و مادی این شکاف و نابرابری (سطح رفاه و توسعه اقتصادی) توجه می‌شود و جنبه فرهنگی و غیرمادی این شکاف و نابرابری یا موردغفلت قرار می‌گیرد یا به آن کمترین توجه می‌شود. توجه جان هربرت به این جنبه شکاف کشورهای شمال با جنوب از این نظر بسیار جالب و مفید است. ولی با وجود این، وی در مقام حل این نابرابری و شکاف تأثیرگذار، شاید همانند برخی از متفکران هنجارگرای انگلیسی یا مکتب فرانکفورت، ایجاد نظم اطلاعاتی جدید جهانی را ضروری می‌داند. بی‌شک صحبت از دستیابی به چنین نظمی بسیار زیبا و جذاب است، ولی متأسفانه در اکثر اوقات نویسندگان و محققان از ارائه راهکارهای عملی و روشن برای دستیابی به چنین هدفی عاجز می‌مانند. «باید» پایه‌های چنین نظمی بی‌ریزی و مستحکم گردد، ولی بی‌شک ضروری است محققان و نویسندگانی که از چنین بحث‌های به‌حقی دفاع می‌کنند، «چگونگی» دستیابی به چنین نظمی را از نظر تئوریک و علمی تحلیل و تشریح کنند.

- موضوع دوم بحث ارتباط مابین هژمونی، قدرت و رسانه‌هاست. پست‌مدرنیست‌ها، به‌ویژه میشل فوکو و پیروانش، در مدلی که برای نقد عصر مدرن و نظام حاکم بر آن مطرح می‌سازند، نگاه ویژه‌ای به ارتباط دانش، قدرت و هژمونی دارند. در این نگاه، دانش در دنیای مدرن به ابزار قدرت و هژمونی تبدیل شده و از این نظر قابل نقد است. طبق این ایده، به‌طور اساسی تری درباره دنیای رسانه‌ها سندیست داشته باشد. رسانه‌ها در دنیای کنونی و در آنچه جان هربرت نیز بدان اشاره می‌کند، بازار جهانی خبر، از جمله مهم‌ترین ابزارهای قدرت جهانی و هژمونی‌اند. در عصر کنونی کنترل افکار یکی از مهم‌ترین اهداف قدرت جهانی و گسترش هژمونی است و رسانه‌ها در این راه بیشترین نقش را ایفا می‌کنند. بنابراین در عین پذیرش بسیاری از انتقاداتی که به وضع آزادی بیان و مطبوعات در جهان سوم مطرح می‌شود، منصفانه‌تر این است که قدری از محدودیت‌ها و نظارت‌های صورت‌گرفته از سوی برخی از دولت‌های غیرغربی، مانند چین و

عبارت است از:

-John Herbert(1999). Journalism in the Digital Age (Theory and Practice for Broadcast, Print and On-Line Media), Focal Press (November).

۲. نام اصلی کتاب بدین قرار است: تمرین روزنامه‌نگاری جهانی؛

بررسی موضوعات گزارشگری در گستره جهانی.

Practicing Global Journalism (*Exploring Reporting Issues Worldwide*), Focal Press (December 2000)

3. Cyber Space

4. VOA

۵. یونس شکرخواه از استادان و محققان صاحب‌نام ایرانی در حوزه علوم ارتباطات و روزنامه‌نگاری است. وی صاحب تالیفات و ترجمه‌های متعددی است که از جمله به این موارد می‌توان اشاره کرد:

الف) تالیف

- خبر، تهران: مرکز گسترش آموزش رسانه‌ها، چاپ هشتم، ۱۳۸۳.
- تکنولوژی‌های ارتباطی و جامعه اطلاعاتی، تهران: انوشه، ۱۳۷۹.
- مبانی خبرنگاری، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰.
- مجموعه مقالات خبرنگاری مدرن، تهران: روابط عمومی و امور بین‌الملل توانیر، ۱۳۸۰.
- خبرنگاری مدرن، تهران: خجسته، ویراست دوم، ۱۳۸۱، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
- واژه‌نامه ارتباطات، تهران: سروش، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
- روزنامه‌نگاری سایبر: جامعه اطلاعاتی و آزادی بیان، تهران: ناینه، ۱۳۸۴.
- ب) ترجمه
- جیکس، جان، شمال و جنوب، با همکاری احمد صدارتی، تهران: نشر نی، چاپ چهارم، ۱۳۷۲.
- وینکلر، جیمز، عصر اقیانوس آرام، تهران: کیهان، ۱۳۶۵.
- جی، ویلسون، لاری و حمید مولانا، گذر از نوگرایی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۱.
- مولانا، حمید، جریان بین‌المللی اطلاعات، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۱.
- آنجلس، سارا، ارتباطات، تهران: آتش، ۱۳۷۸.
- دان، سوزان، شیوه‌های مصاحبه در مطبوعات، با همکاری علی کسمایی، تهران: روزنامه ایران، ۱۳۸۱.

جهان‌سومی بر روزنامه‌نگاری جهانی را ناشی از همین احساس تهدید از سوی قدرت‌های غربی دانست. همان شرایط جهانی که غرب در آن محور و کانون جریان‌های جهانی خبر شده است، برخی از فشارها و مقدرات سیستمیک بر دولت‌های غیرغربی و جهان‌سومی وارد می‌کند و آنها را به واکنش ترغیب می‌کند، واکنشی که در موارد مختلف و به انگیزه حفظ نظم، ثبات، امنیت و حاکمیت ملی در اعمال برخی محدودیت‌ها و تنگناها تجلی می‌یابد.

در پایان درباره ترجمه کتاب نیز می‌توان گفت که اگرچه اهتمام دکتر یونس شکرخواه^۵ و نیز همکار وی علی ابطاری کسمایی برای برگردان این اثر ارزنده و نیز انتشار آن از سوی مؤسسه انتشاراتی روزنامه ایران، بسیار پرثمر و ارزنده است، در عین حال می‌توان این موارد فنی و شکلی را درباره متن فارسی مطرح کرد:

- عدم درج مشخصات منبع اصلی ترجمه شده. بی‌شک درج مشخصات متن مبدأ به زبان انگلیسی در ابتدای این کتاب موجب می‌شد تا خواننده حداقل با عنوان اصلی کتاب و سال انتشار آن آشنا شود؛

- طرح مقدمه‌ای از سوی مترجمان به‌ویژه دکتر شکرخواه، حداقل برای معرفی و بیان اهمیت کتاب می‌توانست مفیدتر باشد؛

- نظرات شخصی مترجم در برخی از صفحات (مثل ص ۷۰) در داخل پراکنش و در متن درج شده است. مناسب‌تر بود، نظرات شخصی مترجم در پی‌نوشت‌ها ذکر می‌شد تا به محتوای کتاب آسیبی نمی‌رسید و همچنین نظرات نویسنده و مترجم از هم متمایز می‌شد؛

- عدم ترجمه برخی از واژگان انگلیسی. برای برخی از واژگان، معادل فارسی انتخاب نشده است که این از جمله ضعف‌های ترجمه کتاب قلمداد می‌شود (برای مثال سیایر اسپیس و هومپیچ (ص ۷۸)، نت (ص ۸۱)، و چتروم (ص ۹۱)).

- عدم درج معادل‌های انگلیسی برخی از مفاهیم و نام‌ها در پی‌نوشت‌ها یا متن. در آثار دانشگاهی و مرجع، ضروری است معادل انگلیسی مفاهیم جدید و اساسی و نیز نام‌ها و عناوین در پی‌نوشت‌ها یا در خود متن درج شود. این عمل می‌تواند در پژوهش‌های الهام‌گرفته از کتاب مؤثر باشد.

پی‌نوشت‌ها

۱. پروفسور جان هربرت، استرالیایی‌تبار و بنیانگذار اصلی روزنامه‌نگاری در دانشگاه استانفورد شایر (Staffordshire Uni- versity) است. وی از صاحب‌نظران برجسته روزنامه‌نگاری است و مدت طولانی از زندگی دانشگاهی خود را صرف تحقیق و آموزش در رشته روزنامه‌نگاری کرده است. وی قبلاً در روزنامه‌نگاری رادیو و تلویزیونی (سخن‌پراکنی) در بریتانیا و استرالیا فعالیت کرده و مدتی نیز در سنگاپور در زمینه آموزش سخن‌پراکنی رسانه‌ای مشغول بوده و در کشورهای مختلف نیز به پژوهش و بررسی پرداخته است. دیگر اثر مهم وی، روزنامه‌نگاری در عصر دیجیتال؛ نظریه و عمل برای سخن

پراکنی، چاپ و رسانه آنلاین، نام دارد که مشخصات کتاب‌شناختی